

SỰ PHÁT TRIỂN CỦA CÔNG NGHỆ SỐ MỚI NỔI VÀ NHỮNG THAY ĐỔI TRONG CHÍNH TRỊ QUỐC TẾ*

TS. HOÀNG TRUNG**

1. Tác động của sự phát triển công nghệ số mới nổi đến công tác ngoại giao

Công tác ngoại giao trở nên nhân văn hơn và đa dạng hơn.

Ngày nay, công nghệ số đã thâm nhập vào các hoạt động ngoại giao. Các hội nghị trực tuyến xuyên quốc gia và hoạt động ngoại giao trực tuyến đã trở nên phổ biến. Sự hiện diện của các nguyên thủ quốc gia, người đứng đầu chính phủ và các nhà ngoại giao trên các nền tảng mạng xã hội không còn là điều xa lạ. Trong bối cảnh toàn thế giới có 5,44 tỷ người dùng điện thoại di động, 5,16 tỷ người dùng internet và 4,76 tỷ người dùng mạng xã hội thì nỗ lực thu hút dòng dư luận theo phương thức cá nhân hóa để giành được sự ủng hộ của mọi người trong một thế giới đa dạng như hiện nay đã trở thành sự lựa chọn của nhiều chính trị gia. Với sự phát triển của công nghệ số, công

tác ngoại giao trực tuyến đã theo kịp thời đại và ngày càng nhân văn, đa dạng hơn, thể hiện qua việc sử dụng vũ trụ ảo (Metaverse).

Các cuộc họp trực tuyến truyền thống chỉ có thể thực hiện giao tiếp trực tuyến chính thức tại địa điểm ảo, chủ yếu liên quan đến tương tác bằng giọng nói, văn bản và video xung quanh các vấn đề cần giải quyết và khó có được trải nghiệm sâu sắc tại chỗ, hơn nữa cũng khó có thể gặp gỡ như thực tế bên lề các cuộc họp chính thức. Tuy nhiên, Metaverse tích hợp các công nghệ số mới nổi như: Thực tế ảo (VR), thực tế tăng cường (AR) và chuỗi khối (blockchain), có thể tạo ra một không gian ảo song song với thế giới thực, không chỉ có thể vượt qua những giới hạn về thời gian và không gian như công nghệ số truyền thống mà còn mang lại trải nghiệm sống động tương tự như giao tiếp thực tế của con người, đáp ứng rất nhiều nhu cầu cá nhân hóa của các cá nhân khác nhau. Trong Metaverse, người tham gia không chỉ có được trải nghiệm phong phú về các vấn đề tại chỗ mà còn có thể trải nghiệm trực quan ngay lập tức kết quả mô

* Tạp chí Chủ nghĩa xã hội và thế giới đương đại, kỳ 1-2024, tr.149-159

** Viện Chiến lược quốc gia và khu vực, Đại học Ngoại ngữ Quảng Đông

phòng của các giải pháp khác nhau và cũng có thể tiến hành giao tiếp không chính thức bên ngoài địa điểm họp chính thức. Vì lý do này, tháng 1-2022, lần đầu tiên Liên hợp quốc (UN) đã sử dụng Metaverse trong hội trường của Hội đồng Bảo an để thực hiện một chuyến đi thực địa ảo về tiến trình hòa bình của Colombia và có kế hoạch thúc đẩy sử dụng Metaverse cho toàn bộ hệ thống văn phòng của UN. Không chỉ vậy, với sự trợ giúp của khả năng thực tế ảo mạnh mẽ, các đại sứ quán ảo được thiết lập trong Metaverse để giao tiếp với người nước ngoài; các lớp học ảo được thiết lập để đào tạo các nhà ngoại giao từ khắp nơi trên thế giới; các điểm tham quan ảo hoặc phòng triển lãm được thiết lập cho du khách nước ngoài đến tham quan. Như vậy, tất cả những người tham gia sẽ có trải nghiệm gần gũi với khung cảnh thực tế.

Việc thực hiện các quyết định ngoại giao sẽ khoa học hơn và hiệu quả hơn.

Việc ra quyết sách khoa học và thực thi hiệu quả là hai điều kiện tiên quyết cho sự thành công của ngoại giao. Ngày nay, khi thế giới ngày càng kết nối với nhau và sự tương tác giữa con người với con người trở nên thường xuyên hơn, thì việc ra quyết sách và thực hiện ngoại giao ngày càng phải đối mặt với nhiều thách thức hơn. Môi trường hoạch định chính sách đối ngoại ngày càng trở nên phức tạp và có nhiều yếu tố cần được xem xét. Việc thực thi chính sách đối ngoại cũng phải đối mặt với những nhiệm vụ ngày càng phức tạp trong điều kiện nguồn nhân lực bị dàn trải. Đặc biệt, trong tình hình khủng hoảng, việc ra quyết định và thực thi các quyết định ngoại

giao phải đối mặt với các vấn đề như: Thời gian eo hẹp, nhiệm vụ nặng nề, rủi ro cao. Để giải quyết những vấn đề trên, những tiến bộ mới nhất trong công nghệ số có thể hỗ trợ tốt hơn cho công tác ngoại giao.

Về mặt ra quyết định chiến lược, ưu thế của trí tuệ nhân tạo (AI) so với con người sẽ ngày càng nổi bật. AI không chỉ vượt xa con người về tốc độ xử lý dữ liệu mà còn có thể phát hiện ra những phần thực tế mà con người chưa khám phá ra hoặc có thể không khám phá được. Các chương trình cờ vua đầu tiên đã đánh bại con người không thể tách rời khỏi kiến thức thực nghiệm hiện có của con người khi đưa ra quyết định. Ưu điểm không nằm ở tính độc đáo của chúng mà ở khả năng xử lý vượt trội có thể đánh giá nhiều nước cờ hơn trong một thời gian nhất định. Tuy nhiên, Chương trình thông minh “AlphaZero” hiện tại không cần dựa vào bất kỳ chiến lược nào bắt nguồn từ trò chơi cờ vua của con người. Nó có thể xây dựng chiến lược một cách độc lập theo quy tắc của cờ vua và chọn các kiểu di chuyển từ nhiều phương án theo logic riêng mà trí óc con người không thể hiểu hoặc sử dụng đầy đủ, đồng thời tạo ra các chiến thuật độc đáo mà con người chưa từng nghĩ đến. Một khi nguyên tắc thông minh của “AlphaZero” được áp dụng vào lĩnh vực ngoại giao, nó có khả năng mở rộng nhận thức của mọi người về chiến lược và chiến thuật ngoại giao.

Ưu điểm của “AlphaZero” chủ yếu thể hiện ở việc hỗ trợ ra quyết sách trong môi trường đối đầu, song ngoại giao không chỉ là công việc kết hợp giữa ra quyết định và thực thi mà còn liên quan chặt chẽ đến sự nghiệp hòa bình và

phát triển của thế giới. Trên thực tế, khả năng hỗ trợ mạnh mẽ của trí tuệ nhân tạo trong ngoại giao đang thay đổi theo thời gian. Về mặt hỗ trợ ra quyết sách hợp tác, Chương trình trí thông minh bầy đàn (Swarm Intelligence) dựa trên sinh học có thể cho phép các bên liên quan sẵn sàng hợp tác tập trung vào các giải pháp kịp thời và tối ưu hóa sự đồng thuận thay vì mở rộng sự khác biệt. Chương trình đã được Tổ chức Lương thực và Nông nghiệp Liên hợp quốc (FAO) sử dụng để đánh giá tình hình an ninh lương thực và giúp UN, các chính phủ, tổ chức phi chính phủ và các bên liên quan khác đưa ra quyết định hiệu quả về các vấn đề như: Mức độ nghiêm trọng của tình trạng mất an ninh lương thực và suy dinh dưỡng. Trong tương lai, nó được kỳ vọng sẽ giúp nhiều bên liên quan có lợi ích xung đột hợp tác đạt được thỏa thuận về các vấn đề phức tạp như: Thương mại, ngừng bán... hiệu quả hơn. Về mặt hỗ trợ thực thi, vào tháng 5-2023, cuộc tranh luận của Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc đã sử dụng AI tổng hợp DiploGPT để soạn thảo báo cáo cuộc họp theo thời gian thực. DiploGPT tích hợp các mô hình chuyển đổi giọng nói thành văn bản, truy xuất thông tin và tạo văn bản tiên tiến nhất, tích hợp kiến thức chuyên môn trong lĩnh vực ngoại giao và ngôn ngữ học, từ đó cung cấp các công cụ chuyên nghiệp hiệu suất cao cho công tác ngoại giao. Tiềm năng của AI trong lĩnh vực ngoại giao đang được khai thác sâu hơn, trong đó Chương trình đàm phán thông minh “Cicero” là điển hình nhất. Quan điểm truyền thống cho rằng, AI khó có thể hoàn thành các cuộc đàm phán ngoại giao

một cách độc lập, bởi vì công việc đàm phán đòi hỏi người tham gia phải có khả năng xây dựng các kế hoạch phức tạp, điều chỉnh chiến lược, sau đó sử dụng ngôn ngữ tự nhiên để thuyết phục người khác đạt được thỏa thuận, thiết lập quan hệ đối tác hoặc liên minh,... trên cơ sở hiểu chính xác quan điểm và động cơ của người khác. Tuy nhiên, trong ngoại giao, “Cicero” kết hợp khả năng suy luận chiến lược và xử lý thuật toán ngôn ngữ để có thể phân tích niềm tin, mục tiêu của “người chơi” để suy luận, dự đoán hành vi và kế hoạch của họ, sau đó sử dụng ngôn ngữ mà con người có thể hiểu được để phối hợp giao tiếp, thuyết phục “người chơi” khác, giành được sự ủng hộ, xây dựng mối quan hệ và đạt được mục tiêu.

Các rủi ro an ninh liên quan đến nước ngoài trở nên tinh vi hơn.

Suresh Venkatasubramanian, Giám đốc Trung tâm Trách nhiệm công nghệ tại Đại học Brown, thừa nhận tại phiên điều trần của Ủy ban An ninh nội địa và các vấn đề chính phủ của Thượng viện Mỹ rằng, mặc dù AI góp phần mang lại quyền tự chủ, tự do và thịnh vượng cho con người, có thể giải phóng tối đa tiềm năng của con người, nhưng nó cũng có thể khiến con người phải chịu sự thống trị của các thuật toán, cho phép những người có nguồn lực và quyền lực kiểm soát thế giới tốt hơn. Ông cũng chỉ ra rằng, AI thường mắc lỗi vì nhiều lý do. Trên thực tế, việc ứng dụng công nghệ số trên quy mô lớn sẽ mang đến những rủi ro về bảo mật do các vấn đề như: Lỗi hổng thuật toán, hacker tấn công, sử dụng cho mục đích bất hợp pháp và lỗi cộng tác giữa con người

với máy móc, và điều này cũng không ngoại lệ trong lĩnh vực ngoại giao. Trong những ngày đầu sử dụng công nghệ số, các nhà ngoại giao mong muốn tiến hành đối thoại hai chiều với người nước ngoài thông qua ngoại giao kỹ thuật số. Nhưng ngạc nhiên là, công nghệ số cũng tồn tại sự không ổn định, trong một số trường hợp, sự nổi lên của cộng đồng trực tuyến có tiếng nói và quyền lực thậm chí còn khiến ngoại giao phải đối mặt với những thách thức khó lường.

Thứ nhất, rủi ro an ninh của hạ tầng cơ sở quan trọng quốc gia tăng lên đáng kể. Trong những năm gần đây, công nghệ số mới nổi đã phát triển nhanh chóng và tình hình an ninh mạng toàn cầu trở nên nghiêm trọng chưa từng có. Trước đây, các cuộc tấn công mạng đòi hỏi tin tặc phải tự thực hiện các hoạt động của mình, ngày nay, các chương trình thông minh có thể tự động tìm ra lỗ hổng, lựa chọn vũ khí có sẵn và thời điểm thích hợp để phát động các cuộc xâm nhập bất ngờ. *Thứ hai*, khả năng lan truyền thông tin sai lệch tăng gấp đôi. *Một mặt*, AI đang mở rộng phạm vi tấn công mạng từ email đến các hoạt động liên lạc như: Gọi điện thoại và hội nghị video, khiến các quốc gia gặp khó khăn hơn trong việc xác minh độ tin cậy của thông tin và nguồn của nó. *Mặt khác*, với sự hỗ trợ của công nghệ số mới nổi như Deepfake, việc tạo ra thông tin sai lệch đã trở nên dễ dàng hơn. *Thứ ba*, rủi ro về quyền riêng tư, đạo đức và pháp lý tăng mạnh. Khi mọi người sử dụng nhiều phần mềm thông minh khác nhau trong không gian mạng, họ cũng sẽ tạo ra lượng dữ liệu khổng lồ. Việc sử dụng và bảo vệ những dữ liệu

này chắc chắn sẽ dẫn đến nhiều vấn đề về quyền riêng tư, đạo đức và pháp lý.

2. Ảnh hưởng của sự phát triển công nghệ số mới nổi đối với vị thế quốc gia

Các công ty kỹ thuật số mới nổi đang tăng cường hơn nữa sự sẵn sàng và khả năng thách thức chủ quyền quốc gia bằng cách tận dụng lợi thế kinh tế và công nghệ.

Hiện nay, các công ty kỹ thuật số mới nổi đang ngày càng đặt ra nhiều thách thức đối với chủ quyền quốc gia. *Ở bình diện kinh tế*, các công ty kỹ thuật số lớn như: Apple, Microsoft, Amazon, Google và Facebook cực kỳ giàu có. Có thể hình dung rằng, nhiều công ty kỹ thuật số bị ràng buộc chặt chẽ với tư bản tài chính và ở một mức độ nào đó đã trở thành người phát ngôn cho lợi ích của tư bản tài chính. *Ở bình diện công nghệ*, các công ty kỹ thuật số lớn này và một số lượng lớn các công ty vừa và nhỏ liên quan đến chuỗi công nghiệp của họ đã giành được “chủ quyền ảo” nhờ khả năng kiểm soát phần cứng và phần mềm kỹ thuật số. Họ không chỉ có tiếng nói trong việc xây dựng và bảo trì hạ tầng cơ sở mạng quốc gia mà còn có thể tác động đáng kể đến hành vi của người dân thông qua không gian mạng. Kết quả là, các công ty này tiếp tục tăng cường sự sẵn sàng và khả năng thách thức chủ quyền quốc gia nhờ vào vị thế kinh tế và công nghệ vững mạnh của họ.

Một mặt, các công ty kỹ thuật số này ngày càng có xu hướng can thiệp vào chính trị trong và ngoài nước vì lợi ích thương mại của riêng mình và chúng tỏ được năng lực lớn mạnh của họ. Ngay cả một số quyết định nội bộ của họ như: Bố trí chuỗi công nghiệp toàn

cầu, phát triển và ứng dụng phần mềm mới,... cũng có thể có ảnh hưởng lớn đến an ninh quốc tế. Ở trong nước, những thách thức mà các công ty này đặt ra cho chính phủ và thậm chí cả đất nước là: 1) Các công nghệ số do các công ty này phát triển thay đổi liên tục và thường vượt phạm vi giám sát an ninh và tốc độ phản hồi của chính phủ. Trong số đó, các nội dung do một số chương trình thông minh tạo ra thường rất khó phân biệt chúng được sử dụng với mục đích tốt hay xấu, bị lạm dụng có chủ ý hay vô tình được sử dụng và thậm chí rất khó để truy tìm nguồn gốc. Điều này mang lại nhiều bất ổn cho an ninh quốc gia; 2) Lợi ích kinh doanh của các công ty kỹ thuật số này không nhất thiết phải phù hợp với lợi ích quốc gia. Một số công ty có khuynh hướng theo chủ nghĩa bảo hộ thương mại, tìm mọi cách “trói buộc” các quốc gia và yêu cầu chính phủ hạn chế sự phát triển của “đối thủ” ở các quốc gia khác; một số công ty không sẵn lòng chấp nhận các hạn chế về công nghệ và chọn cách gây áp lực buộc các chính phủ phải đồng ý về một bộ quy tắc chung toàn cầu để bảo vệ phần cứng, phần mềm và dữ liệu; một số công ty cũng bày tỏ sự phản đối các hành động của chính phủ nhằm hạn chế việc mở rộng sang thị trường nước ngoài. Ngoài ra, có những công ty còn trực tiếp thách thức chủ quyền của các quốc gia khác vì lợi ích kinh tế. Ví dụ: Khi Australia dự định thông qua luật yêu cầu các công ty kỹ thuật số như Facebook phải trả tiền cho các phương tiện truyền thông địa phương của Australia cho nội dung tin tức mà họ sử dụng, Facebook đã từng chặn nội

dung tin tức của tất cả các phương tiện truyền thông của Australia và hạn chế người dùng trong nước chia sẻ và truy cập tin tức trong và ngoài nước trên Facebook.

Mặt khác, sự sẵn lòng và khả năng của các công ty này trong việc tham gia tích cực vào chính trị quốc tế và can dự vào công việc của các quốc gia khác vì những lý do khác ngoài kinh tế cũng tăng lên đáng kể. Khi cuộc khủng hoảng ở Ukraina xảy ra, các công ty kỹ thuật số ở nhiều nước châu Âu và Mỹ đã đưa ra quyết định độc lập mà không cần dựa trên sự chỉ đạo hoặc hợp đồng của chính phủ, đồng thời chủ động cung cấp các dịch vụ miễn phí về bảo vệ, giám sát và điều tra mạng cho Ukraina.

Khả năng và sự sẵn sàng của các cá nhân trong việc phát huy ảnh hưởng chính trị quốc tế thông qua các nền tảng kỹ thuật số mới nổi cũng ngày càng tăng.

Các chính trị gia ngày càng sử dụng nhiều phương tiện truyền thông kỹ thuật số để quảng bá hình ảnh của bản thân và giành sự ủng hộ trong các vấn đề quốc tế. Ví dụ, Tổng thống Ukraina V.Zelensky đã sử dụng các nền tảng truyền thông kỹ thuật số trong cuộc khủng hoảng ở Ukraina để trở thành “người nổi tiếng trên internet”. Đồng thời, việc tấn công lãnh đạo nước khác, hỗ trợ và cố gắng sử dụng thông tin sai lệch về lãnh đạo nước khác để tạo ra sự hỗn loạn trong nước trên phương tiện truyền thông trực tuyến là điều không hiếm.

Lãnh đạo của các công ty kỹ thuật số mới nổi đang đóng vai trò ngày càng nổi bật trong các vấn đề quốc tế. Mặc dù quyết định của những doanh nhân này phải tuân theo và

phục vụ lợi ích của công ty nhưng ý chí và tầm ảnh hưởng cá nhân của họ cũng được thể hiện đầy đủ trong quá trình ra quyết định. Elon Musk là một ví dụ điển hình. Chính nhờ quyết định của E.Musk mà Ukraina, quốc gia có hệ thống liên lạc bên ngoài đang trên bờ vực bị gián đoạn, đã có thể khôi phục mạng lưới liên lạc với sự trợ giúp của hệ thống Starlink. Đồng thời, đề xuất của ông trên Twitter kêu gọi Ukraina từ bỏ một phần lãnh thổ và cho phép Nga tổ chức bầu cử tại các vùng lãnh thổ bị chiếm đóng để tìm kiếm hòa bình không chỉ gây sự chú ý mà còn làm náo động dư luận quốc tế.

Thông qua các nền tảng kỹ thuật số mới nổi, ngoài các chính trị gia và doanh nhân, những nhân vật không thuộc tầng lớp tinh hoa đang ngày càng đóng vai trò nổi bật trong các vấn đề quốc tế. Với sự trợ giúp của công nghệ số mới nổi, các cuộc tấn công mạng của tin tặc ngày càng trở nên tinh vi hơn và có thể gây ra thiệt hại lớn hơn. Không chỉ vậy, những người bình thường có trình độ kỹ thuật số thấp cũng có thể có ảnh hưởng ngày càng lớn đến chính trị quốc tế với sự trợ giúp của các nền tảng kỹ thuật số mới nổi.

Sự kiểm soát của nhà nước đối với các chủ thể phi nhà nước trên không gian số ngày càng phức tạp hơn.

Ngoài các công ty kỹ thuật số và các tác nhân cá nhân mới nổi, các chủ thể phi nhà nước như: Các tổ chức quốc tế và tổ chức khủng bố cũng đang phát triển mạnh mẽ trong thời đại hiện nay. Đối với các tổ chức quốc tế, dù là tổ chức liên chính phủ chính thức hay tổ chức phi chính phủ không chính thức, việc họ gây

ảnh hưởng thông qua nền tảng kỹ thuật số không còn là chuyện lạ. Các tổ chức khủng bố thường xuyên sử dụng công nghệ số mới nổi để truyền bá các ý tưởng, tạo ra dư luận khủng bố, tuyển dụng và đào tạo thành viên, gây quỹ và đổi mới chiến thuật. Hiện nay, một số tổ chức khủng bố thích kết hợp AI với máy bay không người lái để thực hiện các hoạt động như: Trinh sát, tấn công, ám sát...

Đối mặt với thực tế là các chủ thể phi nhà nước ngày càng hoạt động tích cực và có ảnh hưởng trong không gian kỹ thuật số, sự kiểm soát của các chính phủ ngày càng trở nên phức tạp hơn. *Một mặt*, do không thể theo kịp tốc độ đổi mới của công nghệ, ở một mức độ nào đó chính phủ phải chia sẻ quyền quản trị không gian kỹ thuật số với các công ty kỹ thuật số mới nổi, đồng thời tăng cường phối hợp và hợp tác với các tổ chức phi nhà nước có liên quan trong lĩnh vực công nghệ số. *Ở cấp độ kinh tế và công nghệ*, chính phủ coi việc hỗ trợ phát triển các ngành công nghệ số mới nổi của đất nước là một nhiệm vụ quan trọng, thậm chí không ngần ngại trấn áp sự phát triển của “đối thủ” ở các quốc gia khác. *Ở cấp độ chiến lược*, nhiệm vụ quan trọng của nhiều chính phủ là phát huy tối đa lợi thế công nghệ của các công ty kỹ thuật số mới nổi nhằm phục vụ lợi ích an ninh, chính trị, kinh tế, văn hóa và thậm chí là bá quyền của đất nước. Về vấn đề này, các công ty kỹ thuật số mới nổi có thể nhận ra sự khác biệt giữa lợi ích của chính phủ và lợi ích quốc gia. Trong khi thách thức chính phủ ở một số khía cạnh (chẳng hạn như Twitter đóng tài khoản của ông D.Trump), họ có thể tích cực phục vụ lợi ích quốc gia.

Trong nước, hợp tác công - tư trong các lĩnh vực nhạy cảm về kỹ thuật số không có gì là bí mật. Ở nước ngoài, các công ty kỹ thuật số mới nổi thường có xu hướng hợp tác theo ý muốn của chính phủ nước mình và thực hiện nhiều hành động khác nhau ở nước sở tại.

Mặt khác, bất kể nước mẹ hay nước sở tại đều đang tích cực thực hiện nhiều biện pháp khác nhau để ngăn chặn các chủ thể phi nhà nước do các công ty kỹ thuật số đại diện vượt khỏi tầm kiểm soát và thách thức chủ quyền quốc gia. Thực tế đã chứng minh rằng, trong không gian mạng của thời đại thông minh, sự gia tăng của thông tin sai lệch, bất hợp pháp hoặc có hại, lỗ hổng bảo mật dữ liệu và quyền riêng tư cá nhân, hoạt động rửa tiền, thiếu giám sát tiền tệ kỹ thuật số và nhiều vấn đề khác sẽ gây ra những mối đe dọa lớn đối với quốc gia. Trên thực tế, các biện pháp hạn chế ảnh hưởng của các công ty kỹ thuật số đã trở nên phổ biến trên toàn thế giới. Ngay cả ở Mỹ, quốc gia rất ủng hộ “tự do kỹ thuật số”, Đảng Dân chủ và Đảng Cộng hòa cũng có sự đồng thuận về việc tăng cường giám sát hành chính và pháp lý đối với các công ty kỹ thuật số như: Google, Facebook, Apple và Amazon nhằm ngăn chặn tình trạng độc quyền quá mức và làm giàu bất chính. Tuy nhiên, trong quá trình tăng cường kiểm soát, đã nảy sinh hai vấn đề đáng lo ngại: *Thứ nhất*, mặc dù chính phủ có thể thực hiện các biện pháp kiểm soát cần thiết đối với các công ty kỹ thuật số và các nhóm xã hội có tổ chức nhưng chính phủ có phần bất lực trước số lượng lớn các cuộc tấn công mạng do những người vô tổ chức thực hiện nhằm vào các quốc gia khác vì lý do ủng hộ chính sách

quốc gia, và thậm chí một số tội phạm mạng còn thực hiện các hành vi phạm tội nhằm vào các quốc gia khác dưới chiêu bài hỗ trợ đất nước. Trong cuộc khủng hoảng ở Ukraina, một số lượng lớn tin tặc thông thường từ các nước phương Tây đã tiến hành các cuộc tấn công mạng vào Nga. Về vấn đề này, một mặt, các nước phương Tây giữ thái độ không can thiệp (*laissez-faire*) nhưng mặt khác, họ lo ngại động thái này sẽ dẫn đến sự trả đũa quy mô lớn từ Nga. *Thứ hai*, chính phủ không nắm bắt được giới hạn kiểm soát và thường vượt quá giới hạn, thậm chí dẫn đến sự tự mâu thuẫn giữa các chính sách. Cựu Ngoại trưởng Mỹ Henry Kissinger và những người khác đã chỉ ra rằng, việc Mỹ theo đuổi sự thống trị chiến lược toàn cầu trong không gian mạng và những nỗ lực trong nước nhằm theo đuổi sự đa dạng hóa không gian mạng có thể làm suy yếu lẫn nhau, ít nhất là trong ngắn hạn.

3. Tác động của sự phát triển công nghệ số mới nổi đến trật tự quốc tế

Sự phân cực chính trị và đạo đức giả dân chủ của các nước tư bản phát triển càng bộc lộ rõ hơn trong làn sóng số hóa. Trật tự thế giới tự do và tự tưởng cốt lõi của các giá trị dân chủ cũng đang phải đối mặt với cuộc khủng hoảng đức tin ngày càng nghiêm trọng.

Công nghệ số mới nổi ngày càng bộc lộ sự chia rẽ chính trị và những thất bại của quản trị dân chủ ở các nước tư bản tiên tiến. Giới tinh hoa chính trị của nhiều nước phương Tây thường xuyên vướng vào các xung đột nội bộ xung quanh các vấn đề như: Bầu cử, kinh tế, môi trường, sinh kế của người dân và ngoại giao. Lợi ích đảng phái thường được đặt

lên trên lợi ích quốc gia và sự thâm nhập rộng rãi của phương tiện truyền thông càng làm trầm trọng thêm những vấn đề này.

Một mặt, với việc bổ sung các thuật toán thông minh, truyền thông xã hội có thể khuếch đại hơn nữa các vấn đề tồn tại ở các nước tư bản phát triển và làm gia tăng mâu thuẫn nội bộ của họ, đồng thời, việc tập hợp những người có cùng quan điểm lại với nhau khiến họ dễ dàng thực hiện nhiều hành vi cực đoan hơn. *Mặt khác*, truyền thông xã hội có thể nhanh chóng lan truyền tất cả các hiện tượng xã hội được gây ra bởi sự gia tăng xung đột nội bộ trong thế giới tư bản phát triển ra thế giới bên ngoài, tạo ra hiệu ứng dây chuyền và kích thích những vấn đề tương tự ở các nước tư bản phát triển khác. Ví dụ điển hình là ảnh hưởng của truyền thông xã hội đằng sau sự lan rộng của chủ nghĩa dân túy ở các nước Âu Mỹ.

Ở góc độ rộng hơn, dưới ảnh hưởng của công nghệ số mới nổi, trật tự thế giới tự do được các nước phương Tây do Mỹ đứng đầu coi là chuẩn mực đang phải đối mặt với cuộc khủng hoảng đức tin ngày càng nghiêm trọng. *Một mặt*, công nghệ số mới nổi có thể tác động tiêu cực đến chính trị của các nước tư bản đang phát triển, từ đó làm trầm trọng thêm xu hướng suy thoái dân chủ trên toàn thế giới. *Mặt khác*, hiện nay, triển vọng phát triển của trật tự thế giới tự do, đặc biệt là tư tưởng cốt lõi của các giá trị dân chủ đang bị nghi ngờ mạnh mẽ và công nghệ số mới nổi đã trở thành động lực quan trọng củng cố mỗi nghi ngờ này.

Sự cạnh tranh giữa các cường quốc trong lĩnh vực công nghệ số ngày càng gay gắt, nguy cơ thế giới hướng tới đối đầu và chia rẽ ngày càng gia tăng

Mỹ coi Trung Quốc và Nga là mối đe dọa lớn nhất đối với trật tự thế giới tự do do Mỹ dẫn đầu và cố gắng giành chiến thắng thông qua cạnh tranh và đối đầu, đặc biệt là trong lĩnh vực không gian mạng và công nghệ số.

Về mặt hành động, Mỹ dựa vào vị thế dẫn đầu về công nghệ số để khiến các nước phương Tây từng bước gia tăng áp lực kỹ thuật số đối với các nước đối đầu. Cả Chính quyền D.Trump và J.Biden đều cố gắng áp đặt các hạn chế và trừng phạt kỹ thuật số đối với Trung Quốc theo cách tiếp cận toàn chính phủ (WGA), chủ yếu dựa vào các đồng minh và đối tác để cùng nhau tổ chức “tách rời” về mặt kỹ thuật số với Trung Quốc và lấy “tự do trên không gian mạng” làm cái cớ để thúc đẩy phát triển kỹ thuật số và tư tưởng hóa các mô hình quản trị kỹ thuật số. So với Chính quyền D.Trump, Chính quyền J.Biden đã tăng cường áp lực lên một số công ty kỹ thuật số Trung Quốc nhằm “trấn áp” toàn bộ ngành công nghiệp kỹ thuật số của Trung Quốc, đồng thời tập trung hơn vào việc “thông đồng” với các nước khác để kiểm chế sự phát triển của ngành kỹ thuật số ở Trung Quốc. Sau cuộc khủng hoảng ở Ukraina, Mỹ và các nước phương Tây phát động cuộc chiến tranh mạng chưa từng có nhằm vào Nga, khiến nước này gặp phải sự cô lập chưa từng có trong lĩnh vực công nghệ số. Những hành động của Mỹ không chỉ làm gia tăng sự đối đầu giữa các cường quốc mà còn đẩy thế giới tới hướng đối đầu và chia rẽ trên quy mô lớn hơn.

Đối đầu Bắc bán cầu - Nam bán cầu ngày càng gia tăng trong làn sóng số hóa; sức mạnh của các nước phía Nam càng được thể hiện rõ hơn trong xu hướng đa cực của chính trị quốc tế.

Mặc dù thế hệ công nghệ số mới có thể thúc đẩy phát triển kinh tế nhưng nó cũng làm gia tăng sự đối đầu giữa Bắc bán cầu và Nam bán cầu. Những tiến bộ trong công nghệ số có thể tác động ngay lập tức đến tăng trưởng kinh tế của các nước đang phát triển. Nhưng điều này không có nghĩa là các nước đang phát triển có thể hưởng lợi như nhau từ tiến bộ của công nghệ số. Báo cáo của Liên minh Viễn thông quốc tế (ITU) (năm 2022) cho thấy, khi 80%-90% dân số ở các nước châu Âu và Bắc Mỹ truy cập internet thì tỷ lệ phủ sóng mạng ở các nước kém phát triển nhất và các nước đang phát triển không giáp biển chỉ là 36%. Trung bình chỉ có 1,4/100 dân sử dụng mạng băng thông rộng. Về tốc độ truyền mạng, tốc độ băng thông rộng cố định trung bình ở các nước phát triển gấp khoảng 8 lần so với các nước kém phát triển nhất. Theo dự báo của Hiệp hội Hệ thống thông tin di động toàn cầu (GSMA), đến cuối năm 2025, trong khi phạm vi phủ sóng mạng 5G ở Bắc Mỹ sẽ vượt 63% thì khu vực châu Phi cận Sahara sẽ chỉ có 4%. Ở một mức độ nào đó, có thể nói rằng, sự bất bình đẳng trong các vấn đề quốc tế trong tương lai sẽ ít xuất hiện hơn giữa “Bắc bán cầu” truyền thống và “Nam bán cầu” truyền thống mà đúng hơn là nó sẽ xuất hiện nhiều hơn giữa “Bắc bán cầu kỹ thuật số” và “Nam bán cầu kỹ thuật số”.

Sự yếu kém của các nước phía Nam trong lĩnh vực công nghệ số và kinh tế không có nghĩa là họ cũng yếu kém về ngoại giao trong làn sóng số hóa. Xu hướng độc lập của các nước Nam bán cầu sẽ ngày càng nổi bật. Nhiều nhà nghiên cứu đã nhận định rằng,

Mỹ nỗ lực thúc đẩy tự do truyền thông xã hội và internet chỉ là để biến internet thành một “con ngựa thành Troy” khác cho riêng mình. Sự phát triển của công nghệ số mới nổi đã phá vỡ lịch sử độc quyền của các tổ chức truyền thông phương Tây trong việc truyền bá và phổ biến thông tin, đồng thời làm suy giảm đáng kể độ tin cậy của các phương tiện truyền thông phương Tây. Sau cuộc khủng hoảng ở Ukraina, cho dù các nước phương Tây có tuyên truyền rằng hành động quân sự của Nga chống lại Ukraina làm suy yếu “trật tự quốc tế dựa trên luật lệ” thì nhiều nước Nam bán cầu vẫn bất động và chọn không chọn phe giữa các nước phương Tây và Nga, nỗ lực đoàn kết trở thành một lực lượng độc lập trên chính trường quốc tế.

4. Kết luận

Ngày nay, sự đổi mới và ứng dụng các công nghệ hiện đại như công nghệ số mới nổi đang đẩy nhanh quá trình điều chỉnh hệ thống quốc tế và trật tự quốc tế. Mặc dù công nghệ số mới nổi về cơ bản không thể xác định xu hướng thế giới nhưng chúng đóng một vai trò nổi bật trong những điều chỉnh, chia rẽ và tái tổ chức lớn của thế giới. Nó không chỉ làm tăng thêm những yếu tố khó lường, bất định và bất ổn của quá trình định hình lại trật tự quốc tế mà còn tạo cơ hội để các lực lượng mưu cầu hòa bình và phát triển trong quan hệ quốc tế kiên định sự cởi mở, bao trùm, hợp tác cùng có lợi; đồng thời, truyền thêm sự chắc chắn, ổn định và năng lượng tích cực cho thế giới ■

NGUYỄN TRÍ CÔNG dịch
ĐỖ KHƯƠNG MẠNH LINH hiệu đính